

MAKTAB O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHNING ZAMON TALABLARI ASOSIDA AMALGA OSHIRILISHI

Astanaqulova Shahriniso Suyunovna

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz

tumani MMTBga qarashli 84-umumiy

o'rta ta'lim maktabininig amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning zamonaviy talablari, kasbiy yo‘nalishni aniqlashda psixologik va pedagogik yondashuvlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olgan holda kasb-hunarga yo‘naltirish ishlarini tashkil etish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: kasb-hunar, kasbga yo‘naltirish, o‘quvchi, qobiliyat, qiziqish, kasbiy rivojlanish, mehnat bozori, ta’lim tizimi, psixologik diagnostika, zamonaviy kasblar.

KIRISH

Mamlakatimizda ta’lim tizimini takomillashtirish va yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, texnologik rivojlanish va mehnat bozoridagi o‘zgarishlar o‘quvchilarni kasb tanlashga tayyorlashda yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Shu sababli maktablarda kasb-hunarga yo‘naltirish ishlari zamon talablariga mos ravishda tashkil etilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasb-hunarga yo‘naltirishning asosiy maqsadi o‘quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va shaxsiy imkoniyatlarini aniqlash hamda ularga mos kasbiy yo‘nalishni tanlashga yordam berishdan iborat. To‘g‘ri tanlangan kasb insonning kelajakdagi muvaffaqiyati, mehnat faoliyatidan qoniqishi va jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi muhim omillardan biridir.

Zamonaviy kasbga yo‘naltirish jarayoni faqatgina kasblar haqida ma’lumot berish bilan cheklanib qolmaydi. U o‘quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur o‘rganish, psixologik diagnostika o‘tkazish, kasbiy qiziqish va moyilliklarni aniqlash hamda mehnat bozoridagi ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi.

Maktab psixologi kasbga yo‘naltirish jarayonining muhim ishtirokchisi hisoblanadi. U turli psixologik testlar, suhbatlar va kuzatish metodlari yordamida o‘quvchilarning qobiliyatlarini aniqlaydi. Diagnostika natijalari asosida o‘quvchilarga individual tavsiyalar beriladi va kasbiy o‘zini anglash ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va innovatsion kasblarning rivojlanishi kasb tanlash jarayoniga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Sun'iy intellekt, axborot texnologiyalari, robototexnika, muhandislik, dizayn va raqamli marketing kabi yo'nalishlar yoshlar orasida tobora ommalashib bormoqda. Shu sababli o'quvchilarni kelajak kasblari bilan tanishtirish va ularda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir.

Kasb-hunarga yo'naltirishda ota-onalarning ishtiroki ham muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar farzandining qiziqishi va qobiliyatlarini inobatga olgan holda unga kasb tanlashda ko'maklashishlari zarur. Kasb tanlashda faqat ota-onaning istagi emas, balki bolaning shaxsiy imkoniyatlari va qiziqishlari ustuvor bo'lishi lozim.

Maktablarda kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish maqsadida turli kasb egalari bilan uchrashuvlar, ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar, kasblar festivallari va amaliy seminarlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Bunday tadbirlar o'quvchilarning kasblar haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi va ongli tanlov qilishlariga yordam beradi.

Kasb-hunarga yo'naltirishning zamonaviy modeli o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, o'z imkoniyatlarini baholash va hayotiy maqsadlarni belgilash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu esa yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonishiga zamin yaratadi.

Maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirishdagi muhim muammolardan biri bu yetarli resurslarning yetishmasligidir. Ko'pgina maktablar o'quvchilarga shaxsiy yo'l-yo'riq ko'rsatadigan malakali maslahatchilar yetishmasligi bilan kurashmoqda. Bu tanqislik ko'pincha individual maslahat seanslarining cheklanganligiga va o'quvchilarning martaba bilan bog'liq muammolarini hal qilishda kechikishlarga olib keladi. Bundan tashqari, maktablar har xil kasblar, ta'lim talablari va sanoat tendentsiyalari haqida batafsil ma'lumotni o'z ichiga olgan to'liq martaba ma'lumotlariga ega bo'lmasligi mumkin. Bu ma'lumotlarning yetishmasligi talabalarning o'z kelajagi haqida to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Bundan tashqari, ko'pgina ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirishda texnologiyadan maksimal darajada foydalanish mumkin emas. Texnologiya onlayn martaba baholash, virtual martaba o'rganish vositalari va raqamli resurslarga kirish imkonini beradi. Texnologiyadan foydalangan holda, maktablar ko'proq o'quvchilarni qamrab olish va o'zo'zini tadqiq qilish va martaba izlash uchun interfaol platformalarni taklif qilish orqali martaba yo'nalishini yaxshilashi mumkin.

Gender tarafkashligi va stereotiplar maktab o'quvchilarining kasb tanlashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy me'yorlar va umidlar ko'pincha o'quvchilarning ma'lum kasblar bo'yicha bir jinsga nisbatan ko'proq mos kelishiga ta'sir qiladi. Bu

talabalarning turli martaba yo‘llarini o‘rganishini cheklashi va ishchi kuchida gender tengsizliklarini davom ettirishi mumkin.

Ushbu muammoni hal qilish uchun kasbga yo‘naltirish dasturlari gender stereotiplariga faol qarshi turishi va barcha talabalar uchun teng imkoniyatlarni targ‘ib qilishi kerak. Bunga turli millat vakillaridan namunalar taqdim etish, an’anaviy gender rollariga qarshi chiqqan muvaffaqiyatli shaxslarni namoyish etish va talabalarni jamiyatning kutganlaridan qat’iy nazar, o‘z manfaatlarini amalga oshirishga undaydigan murabbiylik dasturlarini taklif qilish orqali erishish mumkin.

Tez texnologik taraqqiyot, jumladan, avtomatlashtirish va sun’iy intellekt mehnat bozorini qayta shakllantirmoqda. Binobarin, kasb-hunarga yo‘naltirish maktab o‘quvchilarini yangi kasb-hunarga tayyorlash va ularni zarur ko‘nikmalar bilan qurollantirish uchun moslashishi kerak. Ko‘pgina an’anaviy ta’lim tizimlari texnologiyaga yo‘naltirilgan ko‘nikmalarni rivojlantirishga etarlicha e’tibor bermasligi mumkin, bu esa talabalarni ish kuchiga kirishda noqulay ahvolga solishi mumkin.

Kasbga yo‘naltirish dasturlari talab qilinadigan martaba yo‘llari va ko‘nikmalarini aniqlash uchun sanoat mutaxassisleri bilan yaqindan hamkorlik qilishi kerak. Bu hamkorlik maktablarga o‘z o‘quv dasturlarini sanoat tendentsiyalari bilan moslashtirishga, o‘quv dasturlarini taklif qilishga va o‘quvchilarning kelajakdagi ish joylariga tayyor bo‘lishini ta’minlash uchun amaliy tajribalarni ilgari surishga yordam beradi.

Madaniy umidlar va ijtimoiy-iqtisodiy holat maktab o‘quvchilarining kasb tanlashiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Muayyan madaniy kelib chiqishi bo‘lgan talabalar muayyan kasblarni egallash uchun bosimga duch kelishlari yoki muqobil martaba variantlariga cheklangan ta’sir qilishlari mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy-iqtisodiy maqomga asoslangan kasbga yo‘naltirish imkoniyatlaridagi nomutanosiblik sifatli yo‘l-yo‘riqlardan foydalanishdagi tengsizlikni yanada kuchaytirishi mumkin.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun kasbga yo‘naltirish dasturlari madaniy xilmaxillikni qamrab olishi va inklyuzivlikni rag‘batlantirishi kerak. Ular talabalarga madaniy yoki ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidan qat’i nazar, keng doiradagi martaba bilan tanishishlarini ta’minlashi kerak. Shuningdek, barcha talabalar uchun, ularning moliyaviy ahvolidan qat’i nazar, resurslardan va yo‘l-yo‘riqlardan teng foydalanishni ta’minlashga harakat qilish kerak.

Kasbiy qarorlar qabul qilish jarayoni maktab o‘quvchilariga sezilarli bosim va stressni keltirib chiqarishi mumkin. Talabalar ko‘pincha "to‘g‘ri" kasb yo‘lini tanlashda tashvishlanish, muvaffaqiyatsizlikdan qo‘rqish va kelajakka nisbatan noaniqlikni boshdan kechiradilar. Binobarin, ruhiy salomatlikni qo‘llab-quvvatlash kasbga yo‘naltirish dasturlarining ajralmas qismi bo‘lishi kerak.

Ruhiy salomatlik resurslari va maslahat xizmatlarini o‘z ichiga olgan holda, kasbga yo‘naltirish dasturlari o‘quvchilarga martaba rejalashtirish bilan bog‘liq hissiy

muammolarni hal qilishga yordam beradi. O‘z-o‘zini anglash, chidamlilik va engish strategiyalarini targ‘ib qilish talabalarga o‘zlarining ehtirolari va qadriyatlariga mos keladigan qarorlar qabul qilishlariga yordam beradi.

Maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishda ota-onalar va vasiylar hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Biroq, ko‘pincha bu borada maktablar va oilalar o‘rtasida hamkorlik yo‘q.

Otaonalar va vasiylarni kasbga yo‘naltirish jarayoniga jalb qilish o‘quvchilarning qiziqishlari, kuchli tomonlari va intilishlari haqida qimmatli ma‘lumot beradi.

Kasbga yo‘naltirish dasturlari seminarlar, seminarlar va axborot sessiyalarini tashkil etish orqali ota-onalar va vasiylarni faol jalb qilishi kerak. Ushbu platformalar ota-onalarni o‘zgaruvchan martaba manzarasi haqida ma‘lumot berishi va ularni farzandlarining martaba izlanishlarini qo‘llab-quvvatlash uchun zarur vositalar bilan jihozlashi mumkin.

Maktablar va oilalar o‘rtasida mustahkam hamkorlikni rivojlantirish orqali o‘quvchilar har ikki tomondan izchil yo‘l-yo‘riq va dalda olishlari mumkin.

Talabalarni jadal rivojlanayotgan mehnat bozoriga tayyorlash uchun kasbga yo‘naltirish dasturlari ularning dolzarbligi va kelajakka tayyorligini ta‘minlashi kerak. Ular o‘z takliflarini sanoat tendentsiyalari, texnologik yutuqlar va rivojlanayotgan sohalar bilan faol ravishda muvofiqlashtirishlari kerak. Bu orqali ular o‘quvchilarni doimiy o‘zgarib turadigan mehnat dunyosida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma, bilim va malakalar bilan qurollantirishlari mumkin.

Ishbilarmonlik va innovatsiyalarni kasbiy yo‘nalishga kiritish ham o‘quvchilarni ijodiy fikrlash, imkoniyatlardan foydalanish va yangi muammolarga moslashish imkonini beradi. Butun umr bo‘yi ta‘lim olish va uzluksiz ko‘nikmalarni rivojlantirish fikrini targ‘ib qilish talabalarga martaba o‘tishlarida va kasbiy hayoti davomida raqobatbardosh bo‘lib qolishlarida yordam berish uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishdagi dolzarb muammolar etarli resurslarning etishmasligi, gender tarfakshligi, texnologik yutuqlar, madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy omillar, ruhiy salomatlikni qo‘llab-quvvatlash, ota-onalar bilan hamkorlik va kelajakka tayyorlikni ta‘minlash bilan bog‘liq. Bu muammolarni hal qilish pedagoglar, siyosatchilar, ota-onalar va butun jamiyatni qamrab olgan ko‘p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Kasbga yo‘naltirish bo‘yicha yetarli resurslarga sarmoya kiritish, gender stereotiplariga qarshi kurashish, texnologik taraqqiyotga moslashish, madaniy inklyuzivlikni targ‘ib qilish, ruhiy salomatlikni birinchi o‘ringa qo‘yish, ota-onalarni jalb qilish va kelajakka tayyorligini oshirish orqali biz maktab o‘quvchilari uchun yanada samarali va adolatli kasbga yo‘naltirish tizimini yaratishimiz mumkin. Yosh avlod kelajagini shakllantirishda kasbga yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega ekanini

anglab, ularga o‘z tanlagan yo‘llarida ravnaq topishi uchun zarur bo‘lgan qo‘llab-quvvatlash va imkoniyatlarni taqdim etish uchun birgalikda harakat qilishimiz zarur.

XULOSA

Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Ushbu jarayonni zamon talablari asosida tashkil etish o‘quvchilarning qobiliyat va qiziqishlarini to‘g‘ri aniqlash, ularga mehnat bozori talablariga mos kasb tanlashda yordam berish imkonini yaratadi. Maktab, oila va psixolog hamkorligi asosida olib borilgan kasbga yo‘naltirish ishlari yoshlarning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Galllott N., Graham L. J. School based experiences as contributors to career decision-making: findings from a cross-sectional survey of high-school students // Australian Educational Researcher. 2015. Vol. 42, no. 2 SI. Pp. 179-199. DOI: 10.1007/s13384-015-0175-
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. Пособие для студ. Вузов.3-е изд., испр. [Текст] /Г.С. Абрамова. – М.: Издательский центр «Академия», 1998. – 672с.
3. Волков Б. С. Основы профессиональной ориентации: учеб. Пособие для вузов / Б.С. Волков. – М.: Академический Проект, 2007. – 333с.
4. Internet ma’lumotlari